

TÁJÉKOZTATÓ

Rovatvezető: DEZSÉRY LÁSZLÓ

A mai svéd theologia.

Rövid áttekintés.

Az elmúlt világháború az evangélikus theologiai munka számára is fordulópontot fog jelenteni. Nemcsak hazai, de világvizonylatban is. A német theologia, amely sokak számára az evangélikus theológiát jelentette, a jövőben aligha tarthatja meg vezető szerepét. Jó időbe fog telni, amíg egyáltalában megindulhat Németországban olyan theologiai munka, amely méltó lesz arra, hogy a lutheri reformáció örököse legyen. Kétségtelen azonban az is, hogy egy új hitvallásos német theologia semmiképpen sem juthat majd ahhoz a vezető szerephez, amit korábban élvezett. Az evangélikus theologiai tudomány művelői ma éppen ezért két irányba tekintenek nagy várakozással. Lehetséges, hogy az elkövetkező évek az amerikai evangélikus theologia számára kaput fognak nyitni az európai kontinensen. A távolság miatt azonban inkább az a másik várakozás hozhat kézzelfoghatóbb eredményeket, amely az északi evangélikus államok tudománya felé fordul. A háborús viszonyok a zavartalan theologiai munka elé itt is számos akadályt gördítettek. Egyedül Svédország maradhatott a világégésen kívül, s ez többek között az előnyt is jelentette, hogy a svéd theologiai munka zavartalanul folyhatott, s a háború elmúltával készen áll arra, hogy theologiai munkájával szolgálja a háborús államok egyházait is.

A svéd theologiai munka a multban nagyrészt hozzáférhetetlen volt a számunkra. Ez persze a svéd nyelv elszigeteltségéből világosan érthető. Csak kevés svéd theologiai munka jelent meg fordításban, s magyar egyházunkban a két világháború között a svéd theologia felé megindult érdeklődés inkább csak gyakorlati vonatkozású eredményeket

hozott. Ezért is tartom szükségesnek, hogy jelen soraimban rövid áttekintést nyújtsak az elmúlt évek svéd theologiai munkájáról, s az elkövetkező időben egyes nagyobb jelentőségű svéd theologiai műveket közelebbről is megismertessek az evangélikus theologiai munka iránt érdeklődőkkel. Meggyőződésem, hogy a svéd theologiai tudomány ma olyan neves képviselőket rendelkezik, hogy az utóbbi évtizedek megújított svéd theológiájával megismerkednünk nemcsak örvendetes lehetőség, hanem életbevágó érdek is egyházunk számára.

Áttekintésünk keretében nem térhetek ki azokra az előzményekre, amelyek a háborús évek svéd theológiáját kialakították. Messzire vezetne, s nehéz is lenne a kérdést a theologiai munka minden ágában végigvezetni a nélkül, hogy számunkra esetleg érdektelen viszonyok is tárgyalásra ne kerüljenek. Ezért választom azt a módszert, hogy a különböző theologiai munkaágak mai munkájába bepillantást adok, s egy későbbi alkalommal esetleg visszatérjek olyan theologiai kérdésekhez, amelyek elsősorban fogják egyházunk szolgáit érdekelni.

A vallástörténeti és valláslélektani munka ma főleg az uppsalai egyetem fiatal theologusnemzedékének aktivitásából táplálkozik. Ez a tudomány az uppsalai egyetemen különben is gazdag hagyományokra tekinthet vissza. Söderblom Nátán, majd pedig a közelmultban elhunyt linköpingi püspök, Andrae Tor, olyan ifjú nemzedéket nevelt fel, amely szakított a mult vallástörténeti kutatás felfogásával. A vallástörténeti tanszék fiatal tanára, **Widengren Geo**, az elmúlt években két munkában is (*Religionens värld*, 1945 és *Religioneus*

u-sprung, 1946) harcba szállt az evolucionista valláselmélettel, amely azt képzelte, hogy a monotheizmus olyan fejlődés eredménye, amely bizonyos különleges adottságú lánghalmék végső konklúziója a vallás területén. E helyett az egyistenhitben látja a vallás ősfarmáját, s e tételének igazolására főleg a szakrális királyság gondolatát emeli ki, amely mind Izraelben, mind pedig a körülötte levő népek körében uralkodó volt. Munkatársainak egyike, **Ström Ake V.**, a Religion och gemenskap, 1946 c. munkájában a vallászociológia újabb tájékozódásának eredményeit szövezi le. Ezen vallástörténeti iskola adja meg tulajdonképpen a hátterét sok újabb írásmagyarázati, de főleg izagógikai munkának is.

Az őszövetéségi írásmagyarázat és theologia vonalán teljesen ebbe a síkba esik az uppsalai egyetem egyik rk. tanárának, **Engnell Ivan**-nak, őszövetéségi bevezetése (Gamla Testamentet, 1946.), amelynek eddig még csak első része jelent meg. Következtesen alkalmazza a hagyománytörténeti módszert az Őszövetéségi könyveinek a megértésénél, s a mult században korszakalkotónak tekintett forráshipotézisekről a fentebb említett modern vallástörténeti iskola útjain járva, a teljes elutasítás iróniájával szól. — Az egyik legújabb ótestamentumi theologiai munkát a Magyarországon is járt **Danell Gustav-Adolf**-nak kezéből kapta a svéd theologiai tudomány. Könyve, amely az uppsalai egyetemen doktori értekezésnek készült, a »Studies in the Name Israel in the Old Testament, 1946« címet viseli és eredeti célja szerint az újtestamentumi egyházfogalom hátterét kívánta megrajzolni, de újabban megjelent egyéb theologiai munkák hasonló tárgyköre miatt csak az Izrael névnek egyes bibliai könyvekben való előfordulásának és e helyeken való jelentőségének kérdését taglalja. Így is érdekes tanulmány, amelynek még az az érdekessége, hogy nem teljesen jár a fentemlített kutatók nyomdokain, hanem egyéni utakat keres. — Időben régebbi munka **Sjöberg Erik**, a lundi egyetem volt rk. tanárának műve, amely »Gott und die Sünder im paltestinischen Judentum nach dem Zeugnis der Tanneiten und der apokryphisch-pseudoepigraphischen Litteratur« címet viseli és 1939-ben íródott. — A lundi egyetem volt őszö-

vetségi professzora és jelenlegi rektora, **Lindblom Johannes**, aki ez évben vonul nyugalomba, az elmult években még két könyvében adott számot kutató munkájáról. Az egyikben Jób könyvét, s az ebben foglalt szenvedés-problémát tárgyalja (Job och hans lidande, 1940), míg másik könyvében a svéd theológiában időszerűvé vált egyházfogalom kérdéséhez szólt hozzá (Ekklesia, 1943). Mindkét művén erősen érezhető azonban a liberális theologiai gondolkozáshoz szokott szerző kezeyoma, de egyszersmind kétségte'én gondolatgazdagsága és írásmagyarázó készsége.

Az újszövetéségi írásmagyarázat és theologia területén legnagyobb jelentőségű az a kommentár-sorozat, amely az egyik legkiválóbb svéd theologus, **Nygren Anders** szerkesztésében jelenik meg. A cél az, hogy az Újszövetéség minden könyvéhez megfelelő tucorrányos fe készült:égű, de egyszersmind az egyház igehirdetői munkája számára gyakorlatilag is jelentős kézikönyveket adjanak. A sorozat, melyet összesen tíz kötetre és regiszterre terveznek, az elkövetkező évek folyamán évenként több kötetben jelenik meg, s jelenleg már a római levél magyarázata Nygren professzor tollából, valamint a korintusi levelek **Odeberg Hugó** lundi újtestamentumi professzor magyarázatában, meg is jelentek a könyvpiacra. Mindkét munka a maga nemében elsőrendű tudós kezeyomát viseli, s pompázsan szemlélteti azt a theologiai változást, amely az utóbbi években a svéd theologia minden ágában bekövetkezett. Ismertetőükre éppen ezért még más alkalommal bővebben szándékozom kitérni. Az elkövetkező kötetekben a svéd theologia legkiválóbb képviselői fogják az újtestamentumi könyveket magyarázni. — Az újtestamentumi theologia munkája természetesen eg oszlik két részre, a két svéd theologiai fakultásnak megfelelően. Ez nem annyira a theologiai felfogásban való ellentétet, mint inkább az érdeklődés különböző irányát jelzi. Lundban az említett Odeberg professzor vezetése mellett inkább a rabbinisztikus irodalom tanulmányozása áll a középpontban. Ez egészen természetes is, ha megemlítem, hogy Odeberg a rabbinista irodalomnak és theológiának a világon egyik legkiválóbb ismerője. Ebben a tárgyban jelent meg közvetlenül a háború

előtt egy angolnyelvű munkája (The Aramaic Portion; of Bereshit Rabba with Grammar of Ca ilaeen Aramaic, 1939.), amelyben a Genézis ezen kb. 500-ból való, de theologailag többszáz évvel visszanyúló zsidó kommentárjából közli az aramei nyelvű részleteket, s egyben nyelvtant is ad azon galileai arám nyelvjáráshoz, amelyet legközelebbállónak tartanak azon nyelvhez, amelyet maga az Údvözítő is beszélt. A rabbinisztikus theologia kiváló ismeretere ad Odeberg pompás példát a farizeizmus és kereszténység viszonyát tárgyaló könyvében (Fariseism och kristendom, 1942.). A farizeizmusnak a szabad fantázia általi megrajzolása ellen kel sikra Odeberg, s kimutatja, hogy a farizeusi etika éppen azon a pontokon van legteljesebb megegyezésben a keresztényen etikával, ahol pl. az igehirdető fantázia sokszor a legnagyobb ellentétet véli felfedezni. Ezzel szemben mutat rá arra a mélyenjáró különbségre, amely a Szentlélek által teremtett újberről való krisztusi tanítás és a farizeusi »igazság« között van. Az egyház igehirdető szolgálata szempontjából ennek a könyvnek szinte forrásmilai jelentősége van tárgyilagosan építő hangjával. — A theologus nemzedéknek az igehirdetői szolgálatra való felkészítést szolgálja az a munkaközösség, amely »Erevna« néven működik Odeberg professzor vezetése alatt. A biblikus theologus szólal meg az ezen közösségben rendezett előadásokon, valamint az Odeberg által a perikópákról tartott magyarázatoknál, amelyek ezen ifjú közösség által kiadott folyóiratnak is legjelentősebb közleményei közé tartoznak. — Meg kell azonban emlékeznünk a lundiegyetem egyik rk. tanárjának munkáiról is. **Johansson Nils** ugyanis szintén kiváló ismerője a rabbinisztikus irodalomnak, s e mellett igen idősekerű kérdéseket tárgyalt a háború éveit megjelölt két munkájában. Doktori értekezésének címe »Parakletoi. Vorste. Langen vom Fürsprechern für die Menschen vor Gott. 1940.». Az 1944-ben tartott lundiegyetemülésre megjelent tudományos értekezése pedig az úrvacsora ünneplésének kérdését tárgyalja az öskeresztényen egyház gyakorlatát szertant (Det urkri-tna natvarsfirandet). Főleg utóbbi munkája nagyjelentőségű mert hiszen az egyház egyik életető szentiségét tárgyalja. Ez az

értekezés azonban sajnálatosan hiányolja az úrvacsora tanításra vonatkozó lutheri tisztánlátást, s bár nem vádolható meg zwingliánus eltévelyedéssel, mégis sok-szor ezen az úton halad. Legnagyobb érdeme az, hogy a szentséget, mint közösségi életkezést megalapozza egyrészt az Ótestamentumból vett példákkal, másrészt pedig Krisztus saját igehirdetéséből. Állandóan visszatérő tétele, hogy az asztalközösség kezdettől fogva olyan eszköz volt, amely által a messiási üzenet körébe vonta asztaltársait, s egyben messiá-voltát leplezte Izráel népe előtt. Sok újtestamentumi perikópát egészen új megvilágosításba helyez ezen tétele által. A veszélyt azonban nem tudja elkerülni, hogy történeti-kritikai módszere sok vakmerő hipotézis ingadozó alapjára ne vezesse. — Az uppsalai fakultáson a norvég származású **Fridrichsen Anton** az újtestamentumi theologia professzora, akinek nem annyira a szerzői munkája volt termékeny az elmúlt években, hanem inkább tanítói munkássága, s az a készség, amellyel egy sereg ifjú theologust állított az újtestamentumi kutatás szolgálatába. Fridrichsen érdeklődése az újszövetségi theológián belül elsősorban az egyház és a szentségek köré csoportosul. Előadásainak állandó visszatérő témája az újszövetségi gyülekezet, valamint a kultuszi kérdések. Theológiája gyökeres szakítás azon felfogás al, amely az egyházban csak későbbi korok emberi találmányát látta, s e helyett az újszövetségben Krisztus igehirdetésében megalapozottnak hirdeti az egyházat. Ezen felfogását egyetlen előadásain kívül az utóbbi években főleg tudományos folyóiratokban közölt értekezéseiből vonhatjuk le. — Tanítványai köréből megemlítendő **Wellhagen Julius**, aki doktori értekezésében a Szentlélek és Isten országa viszonyát vizsgálta (Anden orriket, 1942.) főleg Lukács evangélista igehirdetése alapján. Ugyanaz a bibliai egyházfogalmat rajzolta meg tudományos kutatásokon alapuló, de népszerűbb formában megírt könyvében (Biblsk kyrkosyn, 1943.). **Lundberg Per** értekezése a keresztység szentséget tárgyalja óegynázi vonatkozásban (La typologie baptisimale dans l'ancienne eglise, 1942.). — A korábban már említett **Ström Ake V.** tudományos képzését tulajdonképpen az újszövetségi tárgykörből

kapta s »Vetekorner« (a búzamaz) c. művében az egyén és közösség viszonyát rajzolja meg az Újszövetségben főleg János evangélista tanúbizonyossága alapján. — **Reicke Bo** pedig »The Disobedient Spirits and Christian Baptism. A Study of i Pet. iii. 19 and its Context. 1946« című munkájával járult hozzá ezen teológiai munkaközösség munkájához, amely a Fridrichsen professzor által évenként kiadásra kerülő évkönyvben, a Svensk Exegetisk Årsbok-ban, is figyelemmel kísérhető. — Az újszövetségi teologia munkájával kapcsolatban kell megemlékezni két gyűjteményes kiadásról is, amelyek az egyház kérdését tárgyalják. Az első »En Bok om Kyrkan« címen 1942-ben jelent meg Aulén püspök szerkesztésében. Az össze-nevezetesebb svéd teologus részvételével az egyház kérdéséről rendezett konferencia előadásait tartalmazza ez a vaskos, s a svéd teológia jelen álláspontját híven tükrözőtető kötet. Az egyház kérdését nemcsak exegetikai, hanem történeti és dogmatikai szempontból is megvilágítják az előadások, amelyek a svéd bibliai teológia és rendszeres teológia közötti együttműködésnek visszatükrözője. Az a kötet főleg az egyháznak egyesületként való felfogásával szemben emeli ki különböző szempontokból megvilágítva azt a tételt, hogy az egyház Isten műve ezen a földön, hogy a gyülekezetben ige és szentségei által üdvözítse azokat, akiket kiválasztott a mennyei ország örököséivé. Teológiaiilag határkövet jelent ez a munka, amelynek közelebbi méltatására még más összefüggésben ki fogok térni. — Ennek a kötetnek mintegy a folytatását alkotja egy másik előadásgyűjtemény (Den nya kyrkosynen, 1945), amely a fenti kötetben kifejezésre jutott egyházfelfogást néhány új szempontból megírt előadással gyarapítja.

A rendszeres teologia ma az a svéd teológiai tudomány, amely elsősorban számíthat nemzetközi érdeklődésre. Máltán, mert ezen munkában olyan teologusnemekedék áll, amely a maga kutatásaival főleg Luther teológiájának, de egyszersmind a reformáció teológiai szemléletének sokoldalú megismertetését tűzte ki célul. Ebben a munkában főleg két név jelenti a svéd teológiai munkát, még pedig **Aulén Gusztáv** és **Nygren Anders**. Mindkettőjük mun-

kája elsősorban a lundi faktuásához van kötve, s éppen ezért teológiájukat közismerten »lundi teológiának« nevezik. Mi ennek a teológiának a lényege? Nehéz erre rövid választ adni, de néhány jellegetesre mégis rámutathatok. Általános irányelve az ú. n. »motivum-kutatás«. Ez főleg dogmatörténeti vonalon szemléltethető. Az egyes teológiai irányokban nem elégszik meg az egyszerű tények közlésevel, t. i. azzal, hogy mit mondtak elmult korok teologusai, hanem saját rendszerük világából megkérdezi őket, hogy miért mondták úgy, ahogy azt mondták. Ez aztán azt is jelenti, hogy egy-egy centrális teológiai kérdésen keresztül a teológiai rendszerek egészét sikerül megvilágítani, amint azt a neves teologusok alábbiakban említendő munkáikban világos kifejezésre juttatják. Példának talán felhozhatnám azt, hogy ez a teologia nem elégszik meg azzal, hogy megállapítsa a satisfactio gondolatának meglétét Luthernél, s ebből azt a következtetést vonja le, hogy Luther a kiengesztelésről a középkori teológia álláspontját vallja, hanem kutatni akarja a motivumot, amely hajtöröként van a satisfactio lutheri teologiájában, s amely esetleg a terminológiai egyezés ellenére kiengesztelhetetlen teológiai szakadékot jelöl meg. Ezt a módszert a lundi teologia előítéletek nélküli kutatással a kalmazza nemcsak magára Lutherre, hanem a középkori teológiára, de egyszersmind a reformáció utáni teológiára is. A módszer sokszor meglepő eredményeket jelent, de kétségtelenül eredményezi azt a teológiai tisztánlátást, amely a genuin lutheri teológiát kívánja minden vonatkozásban érvényre juttatni. A lundi teologia módszerére vonatkozólag Nygren egy tanulmánykötete (Filosofi och motivforskning, 1940) adott a háborús évek elején újabb betekintést.

Azok a munkák, amelyekben Aulén és Nygren a fent röviden jellemzett teológiai megújulást döntően megalapozta, még a harmincas évek elején jelentek meg, de jelentőségüket bizonyítja, hogy újabb kiadásai éppen a háborús évek alatt is szükségessé váltak. Így jelent meg Aulén tanulmánya a keresztyén Istenképről (Den kristna gudsbilden, 2. kiad., 1941), valamint Nygren hatalmas munkája a keresztyén szeretet gondola-

táról ((Den kristna kärlekstanken genom tiderna, 2. kiad. 1947). Mindkét könyv a bibliai felfogásból kiindulva vezet végig a keresztyén dogmatörténetben az Istenről, illetve a szeretetről vallott felfogást. s ezen kérdéseken keresztül mutatja be egyes korok, s egyes egyházatyák teológiai rendszerét. Ezek mellett még Aulén dogmatikájának 1943-ban megjelent negyedik, átdolgozott kiadását kell mint alapvető munkát megemlíteni. Főleg az egyház lényegére vonatkozó felfogást dolgozta ki újból a szerző, s művének az is érdekességet ad, hogy a korábbi kiadásokkal összehasonlítva kétségtelen jelét adja a svéd teológiai megújulás tagadhatatlan tényének. Mindhárom mű korábban idegennyelvű fordításokban is megjelent, s aki a svéd teológiára vonatkozólag csak néminemű betekintést is akar kapni, szükséges, hogy az említett könyveket elsősorban tanulmányozza.

Aulén és Nygren teológiai működése, egészen természetesen, nevelt új teológiai nemzedéket, amely főfeladatának főleg Luther teológiájának tanulmányozását tűzte ki. Ebben a tanítványi seregben csak a nevesebbeket említem. Aulén tanítványa, majd pedig a dogmatikai tanszékben utóda, **Bring Ragnar**, akinek főleg kiváló pedagógiai készsége sokakat ösztönöz Luther teológiájának tanulmányozására. az elmúlt években egy tanulmányban tette vizsgálat tárgyává a törvény és evangélium viszonyát főleg a tertius usus legis szempontjából, amely az ortodox és pietista teológiában sokszor Luthernek a törvényre vonatkozó felfogásától eltérő magyarázatot nyert. Bring tanulmánya (Gesetz und Evangelium und der dritte Gebrauch des Gesetzes in der lutherischen Theologie, 1943) ezen a ponton kíván hozzájárulni az eredeti lutheri felfogás érvényesítéséhez. — Luther teológiájának több részétkérdése került megvilágításra az elmúlt évek svéd teológiai munkájában. Első helyen **Josefson Ruben-t**, az uppsalai egyetem rk. tanárát említem, akinek teológiája nagyban magán hordozza a lundii teologia hatását. Több könyvében adta ennek tanújelét. Az ifjú Luther teológiáját vizsgálat alá vevő munkája (Ödmjukhet och tro, 1939) azt állapítja meg, hogy az alázat teológiája a későbbi Luthernál tökéletesen megegyezik a hit theolo-

giájával. Főleg az idősebb Luther munkáit veszi figyelembe a teológia naturalis kérdésének vizsgálatánál (Den naturliga teologins problem hos Luther, 1943), amelyben a lex naturae fogalmát veszi boncolás alá. Egy harmadik könyve a keresztség kérdését tárgyalja ((Luthers lära om dopet, 1943), s ezzel erőteljesen hozzájárult azon egyházi megújulás alátámasztásához, amely a keresztség szent égének újból középponti helyet kíván biztosítani nemcsak az egyházegészenek, hanem az egyén kegyességi életében is. Josefson munkáit főleg az egyszerű nyelv, a probléma helyes meglátása jellemzi, s igen alkalmasak arra, hogy nemcsak teológiailag képzettek, hanem a hit kérdéseit iránt érdeklődő laikusok is tudományos felkészültségű munkából merítsenek lelki elmélyedést. — **Törnvall Gustav** az egyházi és világi többség kérdéseit tárgyalja Luther teológiája alapján. A »weltlich und geistlich regiment« sokszor homályosnak látszó kérdéseiben adott ez a könyv (Andligt och världsligt regement hos Luther, 1940) határozott feleletet, s sokban tisztázta azt a teológiai félreértést, amelyet Troeltsch és Holl teológiája is tartalmaz ezen a ponton, de egyben kritikájával illetve a modern »Ordnungstheologie« képviselőit is. — Az utóbbi éveknek egyik talán leghatásosabb teológiai munkája volt **Wingren Gustav** értekezése a hivatás lutheri felfogásáról. (Luthers lära om kallelsen, 1943), amelyben főleg a megelőző munkákon továbbépítve világosan helyezi a hivatást a törvény világába. Isten a hivatás keresztyén által összetöri az embert, s a törvény általi megigazulásnak a reményét kitörli a keresztyén életből, de viszont az evangélium világában, az egyházban ajándékozza az üdvösséget — hit által, nem pedig cselekedetekből, még a hivatás hívő és hűséges teljesítéséből sem. Wingren kétségtelenül az egyik legkiválóbb fiatal svéd theologus. Ezt bizonyítja az is, hogy a jelen félévben a turku-i svéd akadémia hívta meg tanárának, az elkövetkező nyáron pedig **Barth Károly** teológiai tanszékét fogja fenntartani azon időre, amíg **Barth régi egyetemén**, Bonn-ban fog előadásokat tartani. A legközelebbi napokban várható **Wingren újabb könyvének megjelenése is**, amelyben Irenaeusnak a kiengesztelésre vonatkozó felfogását

taglalja. — Ebben a vonatkozásban kell talán megemlékezni a svéd egyház egyik legkiválóbb igehirdetőjének, **Giertz Bo**-nak, népszerűbb jellegű, de a lutheri teológia megújódását célzó munkáiról. A háború előtti években már több teológiai munkája jelent meg, amelyek nemrégiben újabb kiadásokat értek el annak je'eu', hogy **Gertz** ma a gyakorlati, egyházi életben az egyik legbefolyásosabb igehirdető, akinek hangjára a svéd egyház nagy része felfigyel. Szívügye az egyházi megújódás lutheri alapon, ami azonban **Giertz**nél igen nagy mértékben jelentti Luther, az orthodoxia és a pietizmus teológiájának keveredését, valamint az erős liturgikus érdeklődést. Munkáiban az egyház kérdését (Kristi kyrka. 2. kiad. 1946), az egyházi kegyességet (Kyrkofromhet. 1944), valamint az egyház főbb tanítását (Den stora lögnen och den stora sanningen. 1945) tárgyalja. Egyik munka sem tart számot a tudományos jelzőre, de céljuk az, hogy jó lutheri teológiát adjanak az evangélikus egyház hagyományára épülő megújódás által. —

Luther teológiája mellett a reformáció két más vezető teológusát is újabb teológiai munkák tárgyalják. **Lindström Henning** Melanchthon teológiáját vizsgálja alapos értekezésében (Skapelse och frälsning i Melanchthons teologi. 1944). **Olsson Herbert** pedig Kálvin teológiáját ismerteti egy hatalmas munkában (Calvin och reformatiörens teologi. 1943). Mindkét munka a'ajvető jelentőségű. Melanchthont ez évten különösen születésének évfordulója teszi időszerűvé, Kálvin teológiája pedig magyar viszonyaink között külön is érdeklődésre tarthat számot. Eppen ezért mindkét könyvnek későbbi ismertetésére e folyóiratban vissza fogunk térni.

A svéd teológiát természetesen megérdeklí a nagy dán keresztény filozófus teológiai felfogása is. Az utóbbi években a Kierkegaard-kutatás éppen ezért újabb svéd munkákkal gyarapodott. **Bohlin Torsten**, hárnösandi püspök s a dogmatika volt uppsalai professzora folytatta Kierkegaard teológiájára vonatkozó újabb tanulmányainak megjelentését (Sören Kierkegaard. Manner och verket. 1939 és Kierkegaards tro och andra Kierkegaardstudier, 1944). A Kierkegaard-kutatásban azonban új hangot üt meg,

s főleg **Bohlin** felfogásával szemben és álláspontot foglal el **Lindström Valter**, aki Kierkegaard felfogásából a stádiumok teológiájának tárgyalását tűzte ki célul (Stadiernas teologi, 1943).

A további rendszeres teológiai munkáknak csak a felsorolására szorítkozom. Augustinus teológiáját két munka is tárgyalja, főleg azon érdeklődés eredményeként, amelyet **Nygren** Augustinus tanulmányai ébresztettek fel. Az egyik munka Augustinusnak a keresztényen szeretetre vonatkozó felfogását ismerteti (**Hultgren**), a másik pedig az eredendő bűn augustinusi tanítását tárgyalja (**Anrup**). A metodizmus atyjának, **Wesley John**-nak, teológiája főleg a megszentelődés szempontjából egy nemrégiben lefolyt teológiai értekezésnek volt a tárgya (**Lindström Harald**). Ezen munkákon kívül a modern angol és amerikai teológia is vizsgálta a'á került. Az egyikben az angol high church-mozgalom vezető teológusának, **Charles Gore**-nak, teológiája volt a tárgy (**Ekström**), a másikban pedig a jelenkori vezető amerikai teológusok, a lutheránus **Niebuhr Reinhold**, valamint **Horton** és **van Dusen** teológiája került megtárgyalásra (**Hammar**). Az utóbbi három munka angol nyelven jelent meg. Végül még a teológiai etika tárgykörében megemlítem **Nygren** egyik tanítványának kiérletét egy keresztényen szociáletika rendszeres feldolgozására (**Holmström**).

A svéd egyháztörténetírás egészen természetesen csaknem kizárólag a svéd egyház történetével foglalkozik, s ezen a ponton erősen kapcsolódik a gyakorlati teológia művelőivel, akiknek tudományos munkája jóformán teljesen történeti sikra esik. Az egyháztörténetírás nagy eseményei a háborús évek alatt is a széles tudományos alapokra helyezte: svéd egyháztörténet (Svenska Kyrkans Historia) újabb megjelent kötetei voltak. Ez a több szerző tollából készülő munka a lundi egyetem nemrég elhunyt egyháztörténész-professzorának, **Holmquist Hjalmar**-nak és utódának **Pleijel Hilding**-nek szerkesztésében jelenik meg, akiken kívül a tudós växjö-i püspök **Brilioth Yngve** és a főleg himnológiai munkájáról ismeretes **Liedgren Emil** munkái jelentek meg. Még néhány kötet van előkészületben, s így csak néhány év múlva lesz teljessé ez a kiváló mun-

ka. — Ezen kiadványhoz csatlakozik egy tanulmány-sorozat, amely a svéd egyháztörténet egyes időszakainak részletkérdéseit tárgyalja. Ezen tanulmányokból kiemelhető főleg az a munka, amelyet a lundi egyetem kiváló gyakorlati professzora, **Kjöllerström Sven** végez. Tanulmányaiban eddig főleg a reformáció korának egyházzervező munkáját valamint az 1682-vel lezáródó egyházi törvényalkotás kérdéseit tárgyalja. Ezenkívül »Missa Lincopensis« címen egy eddig ismeretlen svéd istentiszteleti rendet kutatott fel, amelynek különleges érdekessége az, hogy 1536-ból való kisértet mutat arra vonatkozólag, hogy a reformáció szellemében, de a középkori svéd hagyományok megfelelő latin miserendet szerkeszt, amelyet esetleg anyanyelven is lehet tartani. Kjöllerströmnek ezen miserenddel kapcsolatban írt tanulmánya, valamint az ugyanezen sorozatban **Lindquist David** tollából megjelent tanulmány az első stockholmi evangélikus misére vonatkozólag, világosan mutatja azt az igen bonyolult problematikát, amelyet az evangélikus istentisztelet bevezetése jelentett svéd földön a reformáció századában. A sorozat egy másik kiváló munkája a lundi egyetem rk. tanárának, **Askmark Ragnar**-nak tanulmányát tartalmazza a svéd lelkészképzés 1700-g valótörténetére vonatkozólag. — A svéd egyház történetének egy rövidebb összefoglalását tartalmazza a lementett Holmquist professzor egyháztörténeti kézikönyve, amelynek két kötetét jelent meg, s amelynek első kötetét, amely a középkort tárgyalta volna, már nem tudta megírni az elhunyt szerző. — Mint hatalmas és alapos munkát kell megemlíteni a lundi dóm 800 éves évfordulójára megjelent emlékkönyvet, amelyet **Newman Ernst** lundi dómlelkész, volt professzor szerkesztésében jelent meg, s a csodálatos szépségű ősi dóm és a körülötte lejátszódo életet kelti életre. — Ugyancsak egy jubileum tette esedékessé az 1593-ban tartott uppsalai találkozó történetének megírását, amelyet **Cnattingius Hans** végzett el. A nevezetes évfordulóról és történelmi jelentőségéről éppen az említett szerző munkája alapján annak idején egyházi lapjainkban megemlékeztem.

A svéd ébredések története egészen gyakori témája az egyháztörténeti munkának. Egyik legkiválóbb

ismerője ezen mozgalmaknak az említett **Newman Ernst**, aki néhány éve elelőtt jelentette meg a közösségi mozgalmakra, valamint a vallásszabadság kérdésére kiterjedő tanulmányát. A svéd ébredési mozgalmakban egészen sajátos szint képviselő nyugatsvédországi (ú. n. schartauánus) ébredés kiváló ismerője **Nelsson Gösta** egy göteborgi lelkészgyűlésre írott nagy tanulmányban ismertette ezen jellegzetes ébredés igehirdetésének jellemző vonásait különös tekintettel a kegyelem rendjére vonatkozó tanításra. — A svéd ébredések egy kevésbé ismert, de a vaxjö-i egyházkerületben annál nagyobb szolgálatot teljesített alakjának, **Sellergren**-nek ismertetését végezte el az egyik kerületi lelkész, **Stenvall Gunnar**. — Nem a szorosán vett ébredések történetébe tartozik, de az előző történetírás talán mégis a világegyház nagy ébredésének fogja jellemezni azt a mozgalmat, amely az egyház egységét tüzte ki céljál. **Söderblom** Nátán volt ennek az egységébredésnek vezéralakja. Az ő munkájának a világháborúra vonatkozó kezdetét írta meg volt titkára, **Karlström Nils** egy hatalmas doktori értekezésben. Az egységre törekvő egyház mult századbeli próbálkozásainak jellemzése után tér rá a nagy uppsalai érsek által létrehozott ökumenikus mozgalom ismertetésére. Sajnálatosan ez a tanulmány csak a világháborút öleli fel, s nem jut el azon természetes határköhöz, amelyet az egyház egysége érdekében az 1925-ben lezajlott stockholmi konferencia jelentett. A kiváló felkészült szerző munkája azonban így is az ökumenikus munka kézikönyve lesz, s remélhetőleg rövidesen továbbfolytatódik a stockholmi konferencia jellemzéséig.

Az egyháztörténettel kapcsolatban kell megemlékeznem a lelkes lundi egyháztörténész, a már említett **Pleijel** professzor különlegesen érdekes munkájáról, t. i. az **egyházi népelektutásról**. Ezen munka célkitűzése, hogy helyzetképet nyerjen a gyülekezetekben lévő szokásokról, az olvasott áhitatos irodalomról, s főleg a ma még szájhagyományban élő egyházi életéről. Ennek a munkának a céljaira egyháztörténeti levéltárat (Kyrkohistoriska Arkivet) létesítettek, amelyben a vezető-tanár által kidolgozott kérdőívek alapján felvett adatokat kívánják megőrizni, s az

eljövendő egyháztörténeti munka szolgálatába állítani. A szép elképzelés ma már túljutott a kezdeti lépéseken, a levéltárban lassan gyülemlik az az anyag, amelynek idővel egész Svédország egyházi helyzetképét keil megadnia. Ez a munka méltán érdemli meg a közelebbi tanulmányozást, mert hazai egyháztörténeti munkánk vonalába esik. Ismertetésére éppen ezért talán még közelebb is ki fogunk térni e folyóirat hasábjain.

A svéd egyházismeretnek évek óta kézikönyve, egyben az egyetlen tankönyve **Brilioth Yngve** püspöknek újabb má-odik kiadásban megjelent könyve (Svensk Kyrkokunskap, 2. kiad. 1947). A svéd egyházszerveze et, az egyházra és istentiszteletre stb. vonatkozó felfogását nemcsak történetileg, hanem elvi alapon is ismerteti. A keresztyén igehirdetés történe ét ugyanó ita meg egy alapos tanulmányban, amelyben az óegyháztól napjainkig ismerteti főleg az igehirdetés irányát, s különleges figyelmet szentel a svéd igehirdetés nagyjainak. — Az egyházismeretnek népszerűbb formában, főleg a népiskolai, valamint népfőiskolai tanítás számára megírt tankönyve **Linderoth Fred** és **Norbrink Sven** tollából. Ez a könyv már harmadik kiadását érte meg, s a svéd egyház egész életét némileg történeti vonatkozásokkal is tarkítva ismerteti. Igen figye'emreméltó munka azok számára, akik a svéd egyházat a maga teljességében, élvezetes leírásban akarják megismerni.

A liturgika tárgykörében a neves lelkész-egyházzenész **Hellerström A. O. T.** kiváló liturgikai és egyházzenei kézikönyve jelent meg újabb kiadásban, ugyanó az egyház hagyományos énekét, a gregoriánus éneket is ismerteti (Kyrkans traditionelle sång, 1945). — Az ismert svéd himnológus, **Liedgren Emil**-nek, a svéd egyházi énekeket tárgyaló munkája is újabb (6.) kiadást ért el. **Helander Dick**, uppsalai professzor pedig megírta a svéd egyházi énekköltés történetét. — A lekipásztorolásban megjelent két újabb tanulmány a fentebbiekben már más összefüggésben említett teológusok, **Törnvall** és **Wellhagen** munkái. — A diakónia iránt felébredt érdeklődésre mutat a svéd diakónia két kiváló munkásának, **Helander** professzornak inkább hívős tudományos hangon megírt történeti munkája a svéd diakó-

nia történetéről, valamint a stockholmi diakonisszaintézet egyik volt lelkészének, **Rosenberg Sven-Ake**-nak, a szolgáló egyházzól megírt, s az egyházi diakóniára me'eg hangon ösztönző, de ugyanakkor tudományos tárgyilagossággal megírt könyve (Den tjänande kyrkan, 1945).

Végül még hadd említsem meg, hogy 1942-ben a svéd egyház új **egyházi kézikönyvet** (agendát, missale-t és evangéiumos könyvet) vett használatba. Ezek a könyvek tulajdonképen nem tudományos munkák, de megemlítendők ebben az összefüggésben azért is, mert alapos tudományos munka készítette elő mindegyiket, s a jelen svéd theologiai felfogást tükrözik abban a törekvésükben, hogy a lutheri teológiát az egyház istentiszteleti életében is tisztábban szólaltassák meg, mint az elmúlt évszázad liturgikus munkája tette. Az egyház theologijája végeredményében ítt, az élő egyház szolgálatára adott könyvekben mutatja meg igazi lényegét és jelentőségét. Ilyen körülmények között egészen természetes, hogy ezekben a könyvekben a reformatori theologia nyomai világosan megfigyelhetők annál is inkább, mert a svéd liturgia évszázadok theologiai változásai ellenére is megőrizte a reformatori theologia örökségét.

Áttekintésemnek végére értem. Lehetne sokkal többet írni a mai svéd theologiaról, de céloim csak az volt, hogy az elmúlt évek theologiai munkájának legnevesebb műveit említve meg, egy kis ízelítőt adjak abból a svéd theologióból, amelyre vonatkozólag bevezetésemben azt említettem, hogy az elkövetkező években a világ evangélikusságának figyelő szemét fogja magára vonni. A theologiai tudomány minden területén végigszántottam azzal a céllal, hogy az Evangélikus Theologia olvasótáborából kiki megtalálja azt, ami érdeklődési körébe esik. Azt hiszem, hogy ez a rövid áttekintés is méltán bizonyítja, hogy a svéd theologia ma hatalmas felkészültséggel rendelkezik, s mi magyar evangélikusok is méltán várhatjuk, hogy küldetését hiven betöltse, s a nagyobb lehetőségek elkötelezésénél fogva tanítója legyen a világ evangélikusságának. Ránk vár a feladat, hogy a magunk érdekében is megnyissuk theologiai érdeklődésünk kapuját a svéd theologia előtt, de egyszersmind a magunk theologiai

munkájával is gazdagítsuk az egyetemes evangélikus egyház teológiai munkáját, amelyben hiszem, hogy egyházunknak is megvan a méltó helye. Így válhat egyházunk teológiai munkája is az egymás hitében való épülés áldott eszközevé.

Vajta Vilmos.

Könyvismertetés.

Fred Linderöth és Sven Norbik: **Den svenska kyrkan**, 3. kiadás, Stockholm, 1944 467 l. Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag kiadása.

Pár évvel ezeőlött indult meg Hittudományi Karunkon a magyar protestáns egyháztörténelmi tanszék keretében egy olyan vizsgálódás, amely egyszerre több irányban is dolgozva, kereste a megoldást az egyház mai képeinek megújítására. Innen származik ennek az új tudománynak, amelyet ott az egyháztörténet, Svédországban pedig a gyakorlati teológia melléktudományának tekintenek, — az elnevezése: *egyházrajz*.

Ugyanez a törekvés, az egyház mai képeinek a megújítása, történetileg változó életének egy ponton való összegezése és rögzítése indította meg a svéd teológiában is azt a munkát, amelynek első tudományos jelentkezése *Yngve Brilioth* püspök 1933-ban megjelent »*Kyrkokunskap*»*) c. könyve volt. Most ismertetőnk könyvünket is ebbe a tudományágba sorozzák be szerzői.

Ha az egyház mai képét akarjuk megújítani, mindig tekintettel kell lennünk multjára is. Természetes és szükséges tehát szerzőink számára, hogy minden egyes ponton világosan és egyszerűen megmutassák a mai állapot előzményeit. Ez a viágoosság és egyszerűség talán annak is köszönhető, hogy a könyv nem lép fel magas igényekkel. Tudományosan jól meggondolt minden sora, de nem tudományos használatra, hanem a fedőlap szerint »egyháznak, iskolának és otthonnak» íródott.

Az egyház egyszerű, de érdeklődő hívének, a tanítást végző nevelőnek és népfőiskolások kezébe tankönyvnek szánták ismeretanyagul »a svéd egy-

házzól, egyházkutatásról, az egyház lényegéről, történetéről, szervezetéről és szolgálatáról.« Célja, hogy megismertesse azt a gazdag egyházi örökséget, amelyet atyáinktól kaptunk.«

Az előszónak ez az utolsó idézett mondata elárulja azt, hogy a szerzők milyen különös szeretettel vannak minden régi egyházi hagyomány iránt. A könyv következetesen szem előtt tartott álláspontja szerint az egyház ugyanaz, mint a reformáció előtt, csak megtisztult ígéhirdetéstén, szentségeitén és tanításában. Igyekeznek arra, hogy minden olvasó meglássa az egyház *folytonosságát* s azt, hogy a közömbösnek vélt dolgok sincsenek ok nélkül. Igyekeznek is megmagyarázni mindent, a leegyszerűbb szimbólumoktól a liturgikus színekig, az istentiszteleti rendtől az apostoli successióig. Szeretnék, ha mindenki meglátná, hogy ezek a dolgok is mind prédikálnak a maguk módja szerint. Mindezekből hamarosan meg lehet látni azt, hogy az ú. n. »magas-egyházi« (höggyrklig) mozgalom hívei s így elvéve abba a hibába is belesznek, hogy az általuk kívánatosnak tartott helyzetet tüntetik fel meglevőnek. (Pl. a 158. oldalon az *Elevatio* c. kép. — A svéd egyházban ugyanis nincs feloldva a reformáció korabeli határozott tilalom erre vonatkozólag.) Ez a beállítottság azonban nem jelenti azt, mintha el akarnának térni a lutheri hitvallásos alaptól. Csak a valóság érdekében tartjuk fontosnak itt a megjegyzést, hogy a könyvnek ezt az álláspontját a mai svéd egyháznak csak egy része képviseli, akik számára elképzelhetetlen pl. az, hogy a lelkész ne a diszes miseruhájában álljon az oltár elé vagy osszon Úrvacsorát. A hagyományoknak, régi örökségeknek és művészeteknek szeretete mellett elvitathatatlanul halártalan egyházszeretetük.

A könyv felépítésében a gyülekezet a kiindulópont, amely gyülekezetben az egyik legerősebb ősi összekötő kapcsolás a templomépítésre való összefogás volt. Így azután az első hosszabb fejezet magával a svéd templommal foglalkozik, bemutatva gazdag képanyaggal a fejlődést az egyszerű fatemplomoktól az uppsalai domig s a legmodernebb templomokig. Gazdag beszámolót kapunk a templom minden tartozékáról és felszereléséről is. Egészen külön fejezet tárgyalja az egyházi szimbólumokat,

*) Kyrkokunskap = egyházismeret.

amelyek a könyv szerint »prédikálni tudnak.« »Csak az érti meg őket, aki maga is átéli azt, amit a szimbólum ki akar fejezni.« »Maga a templom is szimbólum...« (88. l.) Külön fejezet foglalkozik a művészetekkel. Ebben gazdag kép tárul elénk a svéd egyház csodálatosan szép egyházművészeti örökségéről és kincseiről, de az illusztrációk között ott láthatjuk a modern egyházi művészetnek is egypár egészen megkapó darabját. (Hässelby-i templom oltár-része 62. l. — Ansgar kápolna 134. l.) Szervésen kapcsolódik most azután a svéd istentiszteletnek, a »svenska mässa«-nak az ismertetése és magyarázata. Világossá lesznek az egyes részek közötti összefüggések, a még meglevő latin kifejezések, s hangsúlyozza az istentisztelet igehirdetési és úrvacsorai részének egységét. Egyéb istentiszteleti és kaulális cselekmények ismertetése után tér rá a svéd egyház különböző iktatási és szentelési alkalmaira. Számunkra egészen szokatlan az egyházi év ismertetésének egészen pontos kidolgozása, mártír-kalendáriummal.

»A svéd egyház egy ága az egy, szent, közösleges, vagy katolikus, apostoli egyháznak« — kezdődik a svéd egyház jellegét, szervezetét és hivatalait ismertető XI. fejezet. Ez a fejezet, mint a megelőző is, többszörösen hivatkozik az apostoli successióra, amelynek a svéd egyház birtokában van s amit Róma is elismer. Az egyházi tisztviselők kötelességeivel, a szervezetnek, majd pedig az újabb munkamódszereknek, egyesületi, külmisziói, tengerészmissziói munkáknak, a diakóniának s a különböző alapítványoknak az ismertetése után, a keresztyénség egészével való kapcsolatok ismertetésével zárul a könyv. A függelékben pontos táblázatot találunk a liturgikus színek használatáról, az egyházkerületek beosztásáról, majd pedig a felhasznált képekről és irodalomról.

A könyv képanyaga önmagában is sokatmondó azok számára, akik nyelvi nehézség miatt magát a könyvet nem tudják elolvasni, s ezért érdemes mindenkinek legalább átlapozni.

Hasonló magyar evangélikus könyv hiányát nagyon érezzük, s ezért útmutatásul is szolgálhat ez a könyv arra, hogy egy magyar evangélikus »Egyháziismeret« megvalósuljon.

Bizonyára az állam, nép és egyház

csaknem teljes egybeesése az oka annak, hogy hiányoznak a térkép-szerű ábrázolások, amelynek a felhasználása egy ilyen magyar munkában elkerülhetetlen lenne.

Leskó Béla.

Zulauf Henrik: Az egyház egysége. Fébé Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1947. — 58 l. Ara: 3.— Ft.

A szerzőnek a keresztség szentégeről írott s határozott *evangélikus* theologiai judiciumról tanuskodó tanulmánya után örömmel fogadjuk e másik, honi egyházi vonatkozásban út-törő és útmutató megnyilatkozását.

Az egyházat féltőn szerető theologus ezúttal is égetően aktuális kérdéssel néz szembe. Ez a szembenézés most sem valami pusztán és természetlen intellektuális próbléma-keresési vágynak az egzisztenciára esetleg teljességgel »vezélytelen« jelentkezése. Hanem az *ügy*, a Megváltó Krisztus ügye által egzisztenciálisan meghatározott theologus kényszerű állásfoglalása azzal a még némaságában is erőteljesen váaszt-sürgető kérdéssel szemben, ami a valóságban és nyomorúságban, de ugyanakkor és éppen ezért reménységben élő *mai keresztyén* ember lelkéből tör elő. Szerző e tanulmányát konkrétan a keresztyén gyülekezetnek egyházi egység szükségességére, lehetőségére és megvalósulására vonatkozó kérdése egységgel utáni vágya hozta létre.

Az egyetemes keresztyén egyház szétszakadozottsága valóságának történeti síkban szemlélhető rövid rajza vezeti be a tanulmányt. A szétszakadozottság objektív tényvalóságának tudata az Egyház Urának a híveiben szubjektíve leaverő, fájdalmas érzést támaszt, mégpedig elsősorban is »a keresztyén egyetemes egyháznak közös, hatalmas és veszedelmes ellensége miatt«. Ez az ellenség *ma* »különösen viágnézetek és rendszerek« formájában jelentkezik, amely »azáltal veszedelmesek, hogy *vallás igényével lépnek fel* és így kerülnek szembe a keresztyén egyházzal«. A szétszakadozottság tényvalósága mán-felől — az egyháztörténelem tanúsága szerint — egyesítési igyekezetet vált ki. Ezek a kísérletek azonban a lényegét illetően mindmáig eredménytelenséggel végződtek. Ezért felvetődik a kérdés: »Van-e egyáltalában értelme és jogosultsága a keresztyénséget egyesítő törekvésnek?«

Hogy erre a kérdésre választ adhas-
son, egyrészt az egyház és egyház-
felekezetek közötti viszonyinak, más-
részt a különböző egyházfelekezetek
egymáshoz való viszonyának problé-
máját ismerteti a szerző. A fele-
kezetekre szakadás tényét »alulról,
emberi szemmel, történelmi síkban
szemlélve *bünnök* kell mondanunk».
»Felülről, Isten szemével üdvtörté-
neti síkban szemlélve« Isten *ítéletét*
kell benne látnunk, »ame'lyel megítéli
Isten a *tékintélye helyébe* emberi te-
kintélyt állítani törekvést«. Ugyanak-
kor látnunk kell, hogy »az egyház-
felekezetek keletkezésének bűnében
ott van Isten feltű-védélmező *sze-
retete* és hogy Istennek a bűnt fel-
fedő és nyilvánvalóvá tévő *ítéletében*
ott van az Ő reformáló, megújító
és megtartó *kegyelme*«.

Ez a hitbeli felismerés megmu-
mutatja az utat a voltaképpeni problé-
ma tisztázása felé: »A jövendőt
illetőleg hisszük, hogy a részegy-
házak nem nyúlnak át az örökkévaló-
ságba«. Krisztus Urunk vis-zajöve-
telek, de *csak akkor*, az egység helye
fog állni. Addig is az egyház egy-
sége *feladat* marad az egyház szá-
mára minden egyes egyházfelekezet-
ben. Ez a feladat je'enti: 1. hogy
»meglá-suk és megragadjuk a fele-
kezetek tényében rejlő isteni szere-
tetet és kegyelmet«, 2. »pozitíve meg-
tegyük mindazt, ami tőlünk telik. a
részegyházak-fe'le'e'ze'e'k' egységre ju-
tása felé«, 3. (és döntően), hogy »egy-
részt az *egy* egyház valósítsa meg a
saját lényegét mindegyik részegy-
házban, másrészt mindegyik felekezet
valósítsa meg önmagában az *egy*
egyház. az *Una Sancta* életét«. Az

egyház egysége csak a kegyelmi,
eszközök, az *ige és szentség* által
munkálható, éspedig az »*egyház* igéje
és szentsége«, »a *hitvallási irataink*
által színezett ige és szentségek út-
ján«; azért, mert az egyház egy-
sége »alapvetően *hitvallásszerű* és
így hát *hitegység*«.

Végso konkluzió gyanánt követ-
kező tétélekhez jut a szerző: 1. Az
egyház egysége a szentíráshoz kap-
csolódó hitvallási iratokban, mint az
az egyház *publica doctrínájában* gyö-
kerezik; 2. az egységre jutás nem
ember, hanem *Isten kezé'en v'n a' i*
ezt az igéje és a szentségei által
munkálja és éri majd el; 3. »mi
megelégszünk az egyház egységének
a *munkálásával* és boldogok vagyunk,
ha Isten az egység munkálásának a
reménységét nem veszi el tőlünk«;
4. *imádkozunk* az egyház egységéért«.

E rövidsége ellenére is mélyen-
szántó, alapos tanulmányt egy a szer-
zőnek »Az evangélikus egyházunk a
megújhdás útján a jobb jövendő
fele« címmel tartott előadása egé-
szíti ki. Ennek alap gondolata: az
egyház állandó reformjának szüksé-
gessége (ecclesia semper reformari
debet), ami »kizárólag Isten igéje-
nek értelmében és igéje által remél-
hető«. Az egyház egységéről szóló
tanulmány s ezen előadás egy dol-
gozat keretében belül való egységbe-
foglalása, éppen ezért az »egyház
megújhdása utáni vágy«-nak az
»egyház egysége utáni vágy«-gal
való szimultán jelentkezése mellett
egyszersmind tárgyi szempontból is
igazolva van.

Lehel László.

A norvég egyházi élet mai arca.

A norvég egyház evangélikus nép-
egyház. Magában foglalja a 3 millió-
nyi lakosságnak mintegy 97 %-át.
Az ország 7 püspökségre oszlik; ez-
idén állítódik fel a 8-ik, a felettébb
nagy oslói püspökség kettéosztásá-
val. A norvég alkotmány szerint »az
evangélikus vallás az állam vallása.
az állam fenntartja és védelmezi«.
Allamegyházi mivolta megmutatkozik
abban, hogy legtöbb lelkésze egyut-
tal állami hivatalnok és hogy az egy-
házi törvényhozás valamint gazdasági
ügyeinek kezelése a királynak (a kormá-
ny) és a nemzetgyűlésnek ill.

a közhatóságoknak a kezében van.
Az iskolákban felekezeti oktatás fo-
lyik, de azok a tanulók, akik nem
tartoznak a népegyházhoz, ez alól
kivonhatók.

Ma sem nyilvánul meg hangulat
az egyház és állam szétválasztására.
de annál erősebb az a kívánság, hogy
az államegyház keretén belül az egy-
ház nagyobb jogot nyerjen önmaga
kormányzására. Az állam és egyház,
ill. a községi és egyházi hatóságok
közt a legszebb együttműködés áll
fenn; de az egyház éppen a
német megszállás alatt azt is meg-

mutatta, hogy van bátorsága szakítani olyan államvezetéssel, mely az államegyházi rend alkotmányos és hitvallásos feltételeit nem tiszteli és azután képes volt megállani a maga lábán.

A püspökök nagy tiszteletnek örvendenek és minden egyházi kérdésben döntő befolyásuk van. A fontosabb ügyek mind odakerülnek a püspöki kollégium elé. — A lelkész mellett gyülekezeti tanács áll; feladata a közigazgatás és a lelkész segítése gyülekezeti munkájában.

Említésre méltó, hogy a norvég egyháznak voltaképpen mindössze 7—890 lelkésze a gyülekezeti munkában, tehát kb. 4.000 egyháztag jut egy pásztorra, több, mint a szomszédos országokban. Csakhogy figyelembe kell venni az óriási távolságokat Norvégiában és a nehézkes vidéki utazási viszonyokat. Vidéken 2—3, sőt több gyülekezetet szolgál egy lelkész. A keresztyén élet szomorúan állana, ha csak a lelkészekre épülne. De a lelkészek tevékenysége mellett nagy laikus mozgalomról számolhatunk be; a norvég egyházat éppen a *keresztyén szervezeteknek* sokasága jellemzi.

Bámulatos sora van ezeknek. rendszerint az egész országot áthálózzák; ápolják a belső és külső missziót, az ifjúsági munkát, a va. árnapi iskolát, stb. A missziói egyeületek nagyszabású missziói munkát fejtenek ki idegen országokban. Ezeknek a különböző szervezeteknek szerte az országban fizetett munkásokból, titkárokból, utazó prédikátorokból álló törzskara van; nagyobrrészt laikusok, de most már egyre több közöttük a theológus.

Helyi egyesület megszámlálhatatlanok van. Az egyik missziói társulat pl. több mint 4.000 nőegyesületet vezetett meg. A különböző szervezetek munkája ú. abb meg újabb területre terjed ki, szívesen állítanak fel ifjúsági vagy gyermekcsoportot, foglalkoznak iskolával, de gazdasággal is.

Nem becsülhetjük meg eléggé mindennek a tevékenységnek áldásos hatását a keresztyén élet ébresztésében, a felelősségre való nevelésben, az egyház belső és külső feladatainak munkálásában. De hátrányai is szembeszökőek. Hogyha egy kicsiny gyülekezetben 10—15 különféle szervezet egymás mellett működik, elkerülhetetlen, hogy egy bizo-

nyos versengés: sőt irigység ne támadjon. Szenved pedig alatta az egyházi, a gyülekezeti öntudat. Némelyek számára a szervezet több, mint a gyülekezet. A missziói ház több, mint az egyház. Egyes körök az ú. n. »szabad« úrvacsora-vételt (lelkész nélkül) többre tartják az egyházi formánál.

Ez a fejlődés más körülmények között szakadásokat okozott volna, szakításokat hívott volna létre. Há' a Istennek ez nem következett be. A túlszervezettség ugyan még fennáll és az a sok beszéd, amely a hasonló feladatú szervezetek összevonását kívánja, még nem vitt látható eredményre. De már megfigyelhető, hogy az egyesületek most sokkalta erősebben kötve érzik magukat a gyülekezethez, mint azelőtt és a lelkészhez való viszonyuk nagyrészt kitünő.

Ugyanakkor szemellátható a különböző szervezeteknek növekvő együtmunkálódása is; vezetőik mind országosan, mind egyes körökben, helyegekben közös tanácskozássra gyűlnek össze és közös intézkedéseket tesznek. Ez az együtmunkálódás tudatosan az evangélikus egyház keretén belül és hitvallásai alapján folyik. A szabadegyházi körökhöz való viszony is nagyjából barátságos, de a szervezetek részéről most csekélyebb a velük való együtmunkálódás, mint azelőtt, nem utolsósorban a keresztség dolgában való különböző felfogás miatt.

Mindéz nagyobb eseményekkel függ össze. A »liberalisok« és »ortodox« vagy »pozitív« felfogásúak közt folyt hosszú és keserű egyházi harc, melyben nemcsak a theológusok, de laikusok is elevenen résztvettek, a háború előtti utolsó években elernyed. A második világháború kitörésekor a különböző irányzatok és szervezetek vezetői összetalálkoztak és baráti jobbot nyújtottak egymásnak. Legelsősorban is Eivind *Berggrav*, Osló püspöke és Ole *Haalesby*, az egyházi-fakultás professzora. Ők voltak azután elismert vezeterei annak a hatalmas szellemi harcnak is, amelyet a norvég egyház a háború alatt a nemzetiszocializmussal megvívott. Mögöttük álltak a lelkészek nemcsak nagy többséggel, nemcsak az összes keresztyén szervezetek, de hogy úgy mondjuk, az egész norvég keresztyénség.

A nép — miként még addig soha — felfigyelt az egyházra, arra a

hitvalló, evangélikus népegyháza, mely felelősséget érez az egész emberéletért. Felfigyeltek a lelkesítésre is, kik természetesen első vonalban küzdöttek, s ezt látták barátok és ellenségek egyaránt. Ezek az események nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az egyház, a gyülekezet, a lelkesítő hivatal növekedő megértést élvez.

A theologiai fejlődés is ebben az irányban haladt. A fiatalabb generáció alig érti meg a régi theologiai vitát. Sem a dialektikai, sem az újabb svéd theologia nem teremtett iskolát Norvégiában. A háború előtti általános helyzet felkelte az érdeklődést az egyház és a hitvallások iránt és ez később csak erősödött. Ervényesülnek ugyan szertartásos és konfessionális tendenciák is, de főleg gyakorlati irányba tolódott az érdeklődés. Azok a fontos nyilatkozatok és hitvallások, melyek a nemzeti-szocializmussal vívott harcban születtek, gazdag anyagot nyújtanak a további theologiai munkára. Kiváltságos, ha oly égető kérdések körül forognak, mint aminő a nép, állam és egyház viszonya.

A theologiai munkásság pillanatnyilag nem nagy. Az elmúlt esztendőknem is voltak alkalmasok a theologiai studiumra. A gyülekezeti lélekésznek oly tömegesen sok a munkája, hogy nincsen ideje theologiai munkásságra. A szaktheologusokat illetően nemzedékváltásról kell beszélnünk. Mindkét fakultásnak professzorai közül egész sor érte el a 70 éves korhatárt. A tudós egyháztörténész Olof Kolsrud a múlt évben

elhúnyt. Az idősebbek közül csak Hallesby professzor munkálkodik még, de ő is közeledik a 70 évhez és az egyetemi professzorok közül a valamivel fiatalabb Hans Ordins és Sigmund Mowinkel, a neves ótestamentumi tudós. A többi theologiai professzor 35—45 éves. Megvan doktori értekezésük és egyéb munkásságuk is akad, de nagyobb irodalmi tevékenységet még nem fejtettek ki.

A német theologia összeomlása után elevenebbé vált a keleti egyházakkal való kapcsolatunk és az ökümenikus érdeklődés, valamint felelősségérzet nőttön nő.

A nemzeti-szocializmussal és ideológiájával vívott harc fontos következménye az a szilárd elhatározás, hogy mind a politikában, mind a sajtóban, mind pedig általában a kulturális életben érvényesítsük a kereszténységet! A háború után az országban spontán kialakult egy keresztény néppárt, nem is álmódott sok választóval.

A radikális kultúra oldaláról megkísérelték az egyház és a kereszténység elleni tradicionális támadások felújítását, látszólag azonban ez nem nagy visszhangot keltett.

A norvég egyházat a háborúban sok veszteség érte. Sok temploma, paplaka lerombozva. Súlyosabbak a morális veszteségek, melyek mindig követik a háborút. Mégis Isten kegyelméből áll még az egyház a nép közepette, és felkészült — jobban, mint azelőtt — arra a feladatra, hogy a nép életét keresztényenne tegye és az evangéliumot szétvigye a világba. *Seland Bernhard.*

Nyílt levél!

Magyarországi Evangélikus Egyházunk Egypetemes Felügyelőjéhez, Püspökeihez, Lelkeszeihez, Könyvkiadóvállalataihoz, Könyvkereskedéseiseihez és Iratterjesztéseiseihez!

Féléve elmúlt, hogy az Evangélikus Theologiai Munkaközösség gondolatát, mint falusi gyerek a sárkányt, a magasba röpitettük. Két hónapja lesz, hogy a Munkaközösséget hivatalosan is megalakítottuk. De ha rövidesen nem sikerül a terveinket anyagilag is megalapoznunk, akkor kár az erőnket továbbra is erre a munkára fordítanunk, mert célunkat úgy sem valósíthatjuk meg.

Célunk az volna, hogy írásban műveljük az evangélikus theológiát és így szolgáljuk a lelkesítő továbbképzés ügyét. Erre öt ízben megjelentettük az Evangélikus Theológiát. De ennél tovább menni, szakkönyveket kiadni már nem tudunk és nem tudunk, sőt, az a veszély fenyeget,

hogy még az Evangélikus Theologia kiadásával is elakadunk, ha anyagi dolgainkat nem rendezzük.

Ezért fordulok nyílt levéllel egyházunk legfelsőbb vezetőségéhez, lelkészeihez, könyvkiadóvállalataihoz, könyvkereskedéseihöz és iratterjesztéseihöz s mint az Evangélikus Theologiai Munkaközösségnek — attól a pillanattól kezdve, hogy ennek a gondolatát Groó Gyulától átvettem, — propagálója, kérem, fogadják el az anyagi ügyekben tárgyalási alappnak alábbi előterjesztésemet.

Amire nem építhetünk.

Az Evangélikus Theologia eddig 4500 Ft. külföldi, a Tájékoztató rovat pedig 2000 Ft. magyar állami támogatást kapott. — Reméljük, hogy a külföldi támogatás tekintetében helyzetünk javulni fog, de ha ez bekövetkezik, erre akkor sem számíthatunk, mert egyrészt időlegesen kell tekintenünk, másrészt kevés lesz mindig ahhoz, hogy az Evangélikus Theológián kívül a könyvek kiadását is megkezdhessük.

A lelkészek közül ma többen havi 10, ill. 20 forintot ajánlottak fel és fizetnek az Evangélikus Theologia fenntartására az 1947-ik évben. — Erre az összegre ismét nem támaszkodhatunk, mert könyvek kiadására ebből sem futja s huzamosan még az Evangélikus Theologia sem épülhet ezekre az adományokra. Különbösen ez az összeg oly csekély, hogy külföldi és egyéb támogatás híján ma sem volna elegendő ahhoz, hogy fedezze az Evangélikus Theologia egyébként fedezetlen költségeit.

A Magyar Luther-Társaság — melynek az Evangélikus Theologiai Munkaközösség hivatalos szervévé lett — nincs és önmagában sohasem lesz abban a helyzetben, hogy viselni tudja a Munkaközösség által kiadandó könyvek és az Evangélikus Theologia költségeit. Csupán segítséget nyújthat, egy-két dolgot fedezhet, de mindent magára nem vállalhat.

Végül nem jöhet számba evangélikus népünk sem a maga anyagi erejével, mert a Munkaközösség feladata szakkönyvek kiadása. Ezeket pedig, egy-két szórványos esettől eltekintve, csak mi lelkészek vásároljuk. Viszont a mi vásárló erőnk is oly csekély, hogy arra építeni, kölcsönt venni nem lehet, inkább a kiadó kell hogy hitelezzen a lelkészeknek.

A dolog nyitja.

Világosan kell látnunk, hogy az Evangélikus Theologiai Munkaközösség és vele a Magyar Luther-Társaság csupa olyan dolgot vállalt magára, amely semmiféle jövedelemmel nem jár, hasznot nem hoz, sőt, csak ráfizetéssel valósítható meg. Így van ez már most is az Evangélikus Theológiával s így lesz minden theologiai könyvvel. Sem a kereskedői hasznot, sem a kiadóit nem fogják meghozni ezek a könyvek, sőt, előfordulhat, hogy még a belőlük fektetett tőkét sem térítik meg. Vagy olyan lassan hozzák vissza a belőlük ölt pénzt, hogy az ahogy jön, el is megy és egyáltalában nem tekinthető forgótőkének.

Viszont vannak az egyházi könyv- és papir-forgalomnak olyan ágai, amelyek jól vagy rosszul, de jövedelmeznek. Ezek: 1. a népies és építő irodalom füzetei és könyvei; 2. a hittankönyvek; 3. különböző egyházi nyomtatványok, emléklapok, stb.; 4. az iskolai füzetek. Ezek közül ma nem mindegyik van forgalomban — hiányoznak pl. az evangélikus felírású füzetek —, de bizonyos, hogy ha ezeket mind forgalomba hozzuk

és a terjesztésüket jól megszervezzük, akkor ezek nagyon szép hasznot hoznak. A tőkét is megtérítik s ezenfelül tisztos kiadói és kereskedői hasznot is hajtanak.

A dolog nyitja már most ott van, hogy az evangélikus könyv- és papír-forgalomnak ezt a kétféle ágát, a haszon nélkül valót és a hasznot hajtót, valamiképpen össze kell kapcsolnunk. Nem oldható meg másképpen a theologiai munkák kiadása és kiadásuknak a folyamatossága sem biztosítható máshogy, csak úgy, ha sorsukat függetlenítjük az ad hoc jellegű adományoktól és segélyektől, valamint attól, hogy milyen ütemben és milyen mértékben kelnek s a theologiai könyvek kiadását összekapcsoljuk a hasznot hajtó könyv- és papíráruk forgalmával. Magyarul ez azt jelenti, hogy az utóbbiaknak kell előteremteniök és adniök a tőkét a theologiai munkák kiadásához.

Miből képződhetnék és szaporodhatnék állandóan ez a tőke? A fentebb négy csoportba osztott könyv- és papíráruk kereskedői hasznából! Vagyis ezeknél a kiadványoknál elválasztatnék az egyes kiadványokba fektetett tőke és a kiadói haszon az árúsítással együttjáró kereskedői haszontól és az utóbbi célvagyonná alakulna a theologiai munkák kiadására. A megmaradó tőkéből és a kiadói hasznból ki lehetne adni újra a négy csoport valamelyikébe tartozó valamilyen nyomtatványt, vagy könyvet, viszont a kereskedői hasznból megkezdődhetnék és fennakadás nélkül folytatódhatnék a theologiai munkák kiadása. Évi 200.000 Ft. forgalomnál ez azt jelentené, hogy kb. 40.000 forintot tudnánk theologiai könyvek kiadására fordítani.

1-ső terv.

A fentieket hallva és olvasva, könnyen mondhatná valaki, hogy csinálja meg mindezt a Magyar Luther-Társaság. Elvégre az ő hivatalos szerve az Evangélikus Theologiai Munkaközösség, gondoskodjék ő a theologiai munkák kiadásához szükséges pénz előteremtéséről.

Ebben van némi igazság, mert a Magyar Luther-Társaságnak az Evangélikus Theologiai Munkaközösség nélkül is feladatai közé tartozik az evangélikus theologiai irodalom művelése. Mégis annak, hogy ez legyen a dolgok megoldása, több akadálya van.

Először: a Magyar Luther-Társaság az évek folyamán éppen a jövedelmező egyházi nyomtatványok, füzetek és könyvek kiadását hagyta abba, vagy vesztette el. Ezért ahhoz, hogy ezeknek a kereskedői hasznából a theologiai könyvek kiadását finanszírozni tudja, előbb ezeket a jövedelmező kiadványokat kellene megjelentetnie. S mi volna, ha ezeket mind megjelentetné? Problémánk akkor sem oldódna meg egészen, legfeljebb negyedrészen, mert a Magyar Luther-Társaság ma már nincs versenytársak nélkül, sőt, igen erős riválisai vannak s ezek főként vagy kizárólag éppen a jövedelmező dolgok kiadásával foglalkoznak s ezt akkor sem fogják abbahagyni, ha a Magyar Luther-Társaság ezen a téren ismét munkába kezd. Ez azt jelenti, hogy a Magyar Luther-Társaság ma már nem tud magának ezekből a dolgokból olyan nagy és egyedülálló jövedelmet biztosítani, mint régen s ha csak ő fordítja ezeknek a dolgoknak a kereskedői hasznát a theologiai irodalom gyarapítására, akkor a hasznot hozó dolgok árúsításából folyó országos kereskedői haszonnak legfeljebb csak a negyedrésze fogja a theologiai irodalmat szolgálni, míg

annak idején, mikor a Luther-Társaság egyedül foglalkozott a jövedelmező cikkek kiadásával és árúsításával, ezeknek a dolgoknak a kereskedői haszna teljes egészében a theologiai irodalmat támogatta. Véleményem szerint ezt a régi helyzetet kell új formában visszaállítani. Theologiai irodalmunk felvirágzása csak ekkor várható. Akik kötelességüknek érezték, hogy a Magyar Luther-Társaság elhanyagolása idején átvégyék tőle a jövedelmező dolgok kiadását és árúsítását, érezték kötelességüknek azt is, hogy épp oly mértékben fordítsák a theologiai irodalom gyarapítására az ezekből a dolgokból származó kereskedői hasznot, mint ahogyan a Magyar Luther-Társaság erre fordította régen, erre fordítja ma is és erre fogja fordítani a jövőben is.

Másodsor: divatba jött, hogy iratterjesztések, sőt, egyes lelkesi hivatalok és lelkeszek épp úgy 20—30%-os kedvezményben részesülnek, ha valamit vesznek, vagy eladnak, mint a kiadók és a könyvkereskedések.

Ennek a szokásnak a legrövidebb időn belül véget kell vetnünk, mert ez először is — bármennyire méltányosnak és sokszor indokoltnak tetszik is — erkölestelen és tisztességtelen verseny, ami azt eredményezi, hogy végül is minden kiadónak csak magának érdemes a saját jól jövedelmező könyveit árúsítani, mert egyedül csak ő kereshet rajtuk. Nem teheti ugyanis egyetlen iratterjesztő sem, hogy olyantól vegyen könyvet, akitől nem kap 30%-ot, ha a kiadó neki 30%-ot ad. — Véget kell vetnünk ennek a helyzetnek azért is, mert teljes képtelenség az, hogy az úgyszólván rezszi nélkül működő iratterjesztések ugyanazt a kedvezményt kapják, amit egy alkalmazottakat tartó, adót fizető és sok egyéb terhet viselő kiadó és könyvkereskedés kap. — Tudom, hogy az iratterjesztések, missziói célból, sokszor áron alul adnak el, vagy ingyen osztogatnak szét füzeteket és könyveket, ez azonban — véleményem szerint — nem fedezhető éppen abból a százalékból, amely a kereskedői haszon alapjául szolgál. Ennek a százaléknak mindentől érintetlenül kell maradnia és az ingyenes vagy áron aluli terjesztés költségeinek a viselésére más módot kell találnunk; nem olyat, amely megkárosítja a többi kiadót és könyvkereskedőt. Az viszont bizonyos, hogy az iratterjesztések részére valamekkora százalékot egységesen biztosítanunk kell, de olyat, amely nem teszi értelmetlenné a kiadók számára az egymás kiadványaival való kereskedést és nem veszélyezteti a theologiai könyvek kiadására szánt kereskedői hasznot sem.

Az iratterjesztéseknek juttatott teljes könyvkereskedői kedvezmény ugyanis, másodsor, azért helytelen és azért szünttetendő meg, mert — azonkívül, hogy erkölestelen — teljesen elemészti azt a kereskedői hasznot, amely egyébként a theologiai könyvek kiadására volna fordítható. Mert ugyan melyik gyülekezeti, egyházmegyei vagy egyházkerületi iratterjesztéstől várhatjuk el azt, hogy majd theologiai könyveket fog kiadni a maga kereskedői hasznából? Egyiktől sem. Erre csak a kiadók és könyvkereskedéseik képesek. Éppen ezért véget kell vetnünk az iratterjesztéseknek juttatott nagy kedvezményeknek és az ingyenes iratterjesztési misszió számára más alapot kell találnunk s nem szabad ezzel a kereskedői hasznot csorbítanunk.

Az elmondottakból világos, hogy a Magyar Luther-Társaság nem vállalhatja egyedül a theologiai irodalom költségeinek a viselését; így

minden olyan terv, amely erre épül csak fel, gátolja az Evangélikus Theologiai Munkaközösséget céljának a megvalósításában.

2-ik terv.

Elképzelhetjük ezek után, hogy a különböző kiadók azt mondják: vállaljuk a kereskedői haszonnak theologiai könyvek kiadására való fordítását, s mindegyik külön-külön, a másiktól függetlenül megkezdí, némelyik folytatja az ilyen irányú munkát.

Mi lesz akkor ?

Ez mindenesetre jobb eset, mintha azt mondják: ez nem feladatom, tehát nem is csinálom; vagy: feladatom ugyan, de egyedül nem csinálom. Az a kérdés azonban, hogy valóban helyes és jó-e, ha a különböző kiadók pusztán a maguk erejére támaszkodva és egymástól függetlenül nekirágnak a kereskedői haszomból a theologiai könyvek kiadásának? Véleményem szerint ez helytelen volna. Mert lesznek könyvek, amelyeknek a kiadásához egy-egy kiadó anyagi ereje kevés. De az anyagiaktól függetlenül, ki fogja az egyes kiadóknál eldönteni, hogy éppen mit adjanak ki? S milyen kapcsolatban lehet az ilyen módon meginduló könyvkiadás a már megalakult Evangélikus Theologiai Munkaközösséggel? Nem fogjuk-e részekre szaggatni, versengő csoportokra tagolni az átfogónak indult Evangélikus Theologiai Munkaközösséget? Aztán szellemileg vagyunk-e olyan erősek, hogy minden kiadóra teljék egy-egy theologiai munkaközösség? Vagy vagyunk-e egymás iránt annyira megértők, hogy kiadjuk egy olyan valakinek a jö theologiai munkáját, akihez egyébként semmi közünk, sőt, akivel inkább ellenséges, mint barátságos a viszonyunk? Végül, valóban annyira és arányosan szét vagyunk-e osztva, hogy minden kiadó mögött már ma is ott áll egy-egy theologus gárda, vagy nem az-e a helyzet inkább, hogy sokan sehová sem tartozunk, vagy ahol vagyunk, magunk se valljuk, hogy éppen azokhoz tartozunk s ezért most kellene megindulnia az egyesek leszerződésének és leszerződötetésének a 2-ik terv megvalósítása esetén? S nem vezetne-e ez éppen arra, ami ellen küzdünk s ami ma még nem forrott ki egészen, hogy végképp csoportokra tagozódnaunk s az az egység is megszakadna köztünk, ami ma még fennáll?

Mindezek a kérdések arra kényszerítenek, hogy elvetendőnek tartsam ezt a theologiai irodalmunk gyarapítására 2-ik megoldásként előterjesztett, illetőleg inkább csak mint egy ilyen lehetőséget számbavevő és mérlegelő tervet.

3-ik terv.

Az előzőkkel szemben ennek a tervnek az a lényege, hogy az egész kérdést egységesen ragadja meg.

Szellemi egységét az biztosítja, hogy nem egy kiadók között megszolgált és megoszlás folytán éppen köréje sereglett, részérdekeket szolgáló theologus gárdára támaszkodik, hanem az Evangélikus Theologiai Munkaközösségre, amely minden theologus munkájára számot tart és a hitvallásosság és tudományosság szempontja alatt egy munkaközösségbe akarja hozni valamennyit. Miként fog az Evangélikus Theologiai Munkaközösség kifejlődni, nem tudjuk, de az bizonyos, hogy célkitűzésénél és szempontjánál fogva alkalmas arra, hogy mindnyájunkat egybefogó szervé legyen.

Az anyagi egység csak a Magyar Luther-Társaságon belül képzelhető el, mivel az Evangélikus Theologiai Munkaközösség ennek a hivatalos szerve. A fölött még gondolkozhatunk, hogy hogyan valósítandó meg a Magyar Luther-Társaságon belül az anyagi egység, de annak szerintem, vitathatatlanak kell lenni, hogy másutt, mint a Magyar Luther-Társaságon belül, ez nem valósítható meg.

Ennek a megvalósítására pedig két mód kínálkozik.

Az egyik, hogy egyszerűen a Magyar Luther-Társaság pénztárába folyik be a különböző kiadók által a theologiai munkák kiadására befizetett kereskedői haszon.

Ebben az esetben az egyes kiadóknak megmaradnának a maguk könyvkereskedései és iratterjesztései. Különösebb érdek azonban, mint kiadókat, ezeknek a fenntartásához nem fűzné őket, mert a belőlük származó kereskedői haszon úgy sem őket illetné meg, hanem a Magyar Luther-Társaságot, mivel ez adná ki a kereskedői haszonból a theologiai könyveket. Ami tőkét viszont a jövedelmező egyházi könyvekbe és nyomtatványokba befektettek s amennyi kiadói haszon ez után megilleti őket, ez úgy is megtérülne nekik, ha nem ők végeznék maguk kiadványaik terjesztését saját könyvkereskedéseikben és saját iratterjesztéseik által.

A másik mód, hogy a Magyar Luther-Társaság lesz egyházunk könyvkereskedője és iratterjesztője. Főbizományosa az összes kiadónak. Az ő kötelessége lesz a már meglévő könyvkereskedések fenntartása, újak szervezése s az iratterjesztés országos, nagyszerű módon való megszervezése. Mindez — abban az esetben, ha a kereskedői haszon a theologiai munkák kiadására szolgál s ezeknek a kiadója a Magyar Luther-Társaság — a Magyar Luther-Társaságnak elsődrendű érdeke. Ez azonban nincs rovására a többi kiadók érdekeinek sem, mert ha a kereskedői haszon növeléséért minél nagyobb forgalomra törekszik a Magyar Luther-Társaság, azért, hogy minél több theologiai könyvet adhasson ki, — hasznot hajt a többi kiadónak is, mert befektetett tőkéjüket visszatéríti, kiadói hasznukhoz őket hozzásegíti és ugyanannak a pénznek többszöri megforgatására ad nekik alkalmat.

Ebben az esetben nemcsak azt érnék el, hogy egy kiadó adná ki az összes kiadásra váró és érdemes theologiai műveket, az, amelyik mögött ott áll az egész magyar evangélikus lelkészi karnak az Evangélikus Theologiai Munkaközösségbe tömörült szellemi egysége, hanem azt is, hogy állandóan szemeltartható volna és egy kiadó kezében lenne a theologiai munkák kiadásához szükséges kereskedői haszon. S az egész vállalkozásnak nem volna az a látszata, hogy állandóan a más zsebére spekulálunk. Ezenkívül az adminisztrációs és egyéb nehézségek is csökkenének.

Véleményem szerint ezen az utóbbi módon valósítandó meg és hajtható végre jól az Evangélikus Theologiai Munkaközösség célkitűzése.

Ami még szükséges.

Azt mondtam az elején, hogy az állami támogatásra nem építhetünk. De amíg van rá mód és lehetőség, mindent el kell követnünk, hogy ezen az úton is segítséghez jussunk.

Azt is említettem, hogy a külföldi támogatásra sem támaszkodhatunk. De amíg van külföldi segély, addig erről a segélyről mi sem mondhatunk le. És most mi szeretnénk kapni a javát, Evangélikus Theológiai Munkaközösség és Magyar Luther-Társaság! Tudjuk, hogy a mi theológiai irodalmat gyarapítani akaró munkánk számára eddig még nincs alap s ezért részesültünk csak kis mértékű anyagi támogatásban. De tudjuk, hogy a népies, építő irodalom támogatására van, mert tanuskodik arról ennek az irodalomnak gazdag termése már tavaly december óta. S mivel még nem tudjuk, hogy mi lesz ennek a nyílt levélnek a hatása, felajánlkozík-e ama bizonyos kereskedői haszon a theológiai irodalom támogatására, vagy még jobban elzárkózík, viszont a Magyar Luther-Társaság kész a maga kereskedői hasznát erre a célra fordítani, két javaslatot teszek. Az egyik: a külföldi támogatásból megjelent építő irodalom termékeinek a kereskedői haszna azonnal fordíttassék a theológiai irodalom támogatására. A másik: mivel a magunk külföldi segély kérése reménytelen azon az alapon, hogy theológiai munkákat szeretnénk kiadni, azon az alapon kérünk segélyt a Magyar Luther-Társaságnak, hogy építő, népies iratokat szeretnénk kibocsátani, hogy ezeknek jövedelméből tudjuk a theológiai irodalmat támogatni. Arra talán szükségtelen emlékeztetnem, hogy a Magyar Luther-Társaságnak is feladata és célja az ilyen jellegű irodalom ápolása, amint alapszabályunk mondja: »az összes társadalmi osztályok lelki szükségletének« megfelelően. Elismerjük, hogy Társaságunk sok tekintetben elmaradt, de ma munkára készen áll s az útját és a módját is tudja annak, amit tenni kell. Ez indokolja kérésünket és még az, hogy úgy érezzük, mások után most rajtunk a sor, a mi megsegítésünkre jött el az idő, hogy a theológiai irodalom felvirágoztatása érdekében mi is egyre-másra tudjuk kiadni a jó és jövedelmező iratokat és könyveket.

Arról nem szóltam s most is csak megemlítem, hogy a theológiai irodalom céljait szolgáló kereskedői haszon minél nagyobb tétele érdekében szükséges, hogy könyv- és papirkereskedéseink minden igényt ki tudjanak elégíteni. Ez csökkentené a magunk kiadványaira nehezedő részköltséget és növelné a belőlük származó kereskedői hasznot. Ezzel kapcsolatban, mint gondolatot, fel lehetne vetni újra és meg lehetne valósítani végre az evangélikus könyvbarátok szövetségét. Ebben az irányban lehetne kiépíteni a Magyar Luther-Társaság pártoló tagságát.

Befejezés.

Mindazokra vonatkozólag, amiket elmondtam, szíves meghallgatást és legalább annyi megértést kérek — s ezt nem magamért kérem —, mint amennyiben akkor volt részem, mikor 1946-ban a budapesti evangélikus egyházmege lelkészeinek az Evangélikus Theológiai Munkaközösség gondolatát előterjesztettem, és amennyit tavaly novemberben tapasztaltam, mikor Scholz Lászlót megnyervén, a budapesti evangélikus egyházmege lelkészegyesületének javaslataként az Evangélikus Theológiai Munkaközösség megalakításának a tervét országosan is felvetettük. Ez a megértés abban nyilvánult meg, hogy közös akarral á-t mondtunk: az Evangélikus Theológiai Munkaközösséget szükségesnek ítéltük. Most, úgy érzem, hogy ki kell mondanunk a bét is: az Evangélikus Theológiai Munkaközösséget anyagilag is meg

kell alapoznunk. S mivel az á-n már túl vagyunk, ezért tesztek, illetőleg tettem javaslatot a bé-re. Fogadja. mindenki igaz megértéssel és szeretettel.

Mély tisztelettel és testvéri üdvözzel !

Budapest, 1947 május végén.

Grünvalszky Károly -

K Ö Z L E M É N Y E K

E számunk 5. körleveli) cikkirői: Győri János lelkész, Nagytarcsa, Pest m.; Dr. Ferdinánd István lelkész, egyetemi könyvtáros, Sopron, Deák-tér 80.; D. Raffay Sándor ny. püspök, Bpest, IV., Fehérhajó-u. 10.; Vajta Vilmos lelkész, Lund, Svédország; Leskó Béla lelkész, Lund, Svédország; Lehel László vt. lelkész, Bp. XII. Virányos-u. Seland Bernhard (ejtsd: Szélan) a Norvég Misszió lelkésze Budapesten, XIV. Gyarmat-u. 14. Grünvalszky Károly egyhm. belm. lelkész, Bpest, VIII. Eszterházy-u. 12.;

Az Evangélikus Theológiai Munkaközösség megkezdte azoknak a göcöntokknak a megalakítását, melyek egy-egy theológiai problémakör feldolgozását vállalják. Eddig a következő helyeken tűztünk ki munkát: Budapest és Győr megosztott munkával vállalják az agenda theológiai problémáinak tisztázását; Sopron az egyházi hivatal témájával foglalkozik; Pécssett a Szerítlélek belső tanúbizonyosságáról szóló bibliai-egyházi tanal foglalkoznak; Nyiregyházát arra kértük, hogy az egyház prófétai szolgalatának aktuális kérdését tegye theológiai vizsgálat tárgyává, különösen is Luthernek a »két birodalomról« szóló tanítását világítsa meg. Szóban van egy alföldi göcönt kialakítása is, talán Békéscsaba központtal. Igéretünk van arra nézve, hogy a fenti munkaközösségek egy kis külföldi alapkönyvtárt kapnak. Kérjük, hogy az ország más tájairól is, ahol akad néhány theológiai munkában résztvenni kívánó lelkész, jelentkezzen munkára Dr. Solyom Jenő egyet. tanárnál (Sopron, Zrínyi utca 14.), a Munkaközösség vezetőjénél.

Lelkészi Továbbképző Szeminárium híret közöltük legutóbbi körlevelünkben. Július 1-14. napján Sopron-

ban ezt a tanfolyamot meg is tartjuk. Részletes hirdetést tettünk közzé a Lelkipásztor júniusi számában. Kérjük a résztvenni szándékozókat, hogy a feltüntetett témákkal addig is foglalkozzanak, mert közös munkával szeretnénk eredményt elérni.

Minden résztvevő nézze át saját könyvtárát s ami a megbeszélendő témákhoz segítséget nyújthat, hozza magával, lehetőleg tanulmányozza előre. Mindenki hozza magával a görög nyelvű Ujszövetséget is, görög nyelvű szótárát (pl. Daxer-Kiss); ha megvan, F. Rienecker segédkönyvét: Sprachlicher Schlüssel zum Griechischen Neuen Testament. Hasonlóképpen a Menge-féle bibliafordítást és más idegennyelvű bibliafordításokat is.

A programban között textusokat tanulmányozzuk, kommentárjainkat nézzük át, a ritkébbakat hozzuk magunkkal. A theológiai könyvtár különben majd rendelkezésünkre áll. A legtöbb feldolgozandó textus egyházi perikópa, úgyhogy idevágó munkáinkat is vegyük számba, pl. L. Fendt, Die alten Perikopen, stb.

A Luther-tanulmány sorozatát magyar nyelvre fordítva meg fogják kapni a résztvevők, talán még ott, hon, talán csak a helyszínen. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a sorra kerülő 4 Luther-sermo közül 3 megtalálható a Calwer-féle kiadásban, hol mai német nyelvre átírva olvashatjuk őket. (A keresztségről, I. köt. 351 kk. I.; Az úrvacsoráról, I. köt. 368 kk. I.; A halálra való előkészülésről, II. köt. 393 kk. I.) Természetesen más Luther kiadásokban is megkereshetjük őket.

A mai theológiai kérdéseink c. sorozathoz is nyújtunk az a'ábbiakban némi segítséget. Nem a legfontosabb irodalmat közöljük, hanem csak azo-